

# अर्थ

“अर्थ एव प्राधानः” इति कौटिल्यः अर्थमूली धर्मकामाविति।  
—कौटिलीय अर्थशास्त्र

वर्ष ३३

पुणे, बुधवार १६ ऑगस्ट, १९६७

अंक १६

## आमचे ग्राहक, आणि नाराज ?

☉ हे: ! आम्ही बेळगाव बँकेतील कर्मचारी आमच्या ग्राहकांना केव्हाही नाराज होऊच देत नाही; मग त्यांचे आमच्याकडे कसल्याही प्रकारचे काम असो ! महाराष्ट्र व म्हैसूर राज्य आणि गोवा येथील आमच्या ३८ शाखांच्यामार्फत आपले कोणत्याही प्रकारचे बँकिंगचे काम करण्यास आम्ही तत्पर आणि उत्सुक आहो. तुमचा आमच्याशी व्यवहार म्हणजे उभयतांना पूर्ण समाधान !

## दि बेळगांव बँक लिमिटेड

( इंग्लिश बँक : स्थापना १९३० )

आपल्या नजीक असलेल्या आमच्या शाखेला आजच भेटा.

मुंबई शाखा : नरसीनाथ स्ट्रीट, माडवी, मुंबई ९.

दातांच्या स्वच्छतेसाठी

★ माकडछाप म्हणजेच काळी टूथ पावडर ★

बचत विकासाची  
पिठाच्याचकूया  
...केट व प्रीम वरमिलेख



मिडे ग्रॅन्ड सन्म. प्रा. लि. सांगली  
महाराष्ट्र राज्य.

पुण्यांत थालू तेव्हां—  
उद्यान  
निवास



या मवीन, आधुनिक  
आकर्षक व सर्वकष निवासांमध्येच  
कुटुंबासमवेत रहाण्यास या. माफक दर

टेलीफोन ५७७२९ (साहिती मागवा) उद्यान प्रासाद  
स्काऊट ग्राऊंड समोर, पुणे २

### तांदळाची टंचाई संपण्याची लक्षणे नाहीत

संयुक्त राष्ट्र संघटनेच्या अन्न आणि शेती उपसंघटनेच्या तांदळासंबंधी अभ्यास करणाऱ्या गटाची बैठक रोम येथे भरली होती. ह्या गटात २७ देशांचे प्रतिनिधी आहेत. त्यात तांदूळ पिकविणाऱ्या व तांदळाची आयात करणाऱ्या देशांच्या प्रतिनिधींचा समावेश आहे. अभ्यासगटाने संकलित केलेल्या माहितीप्रमाणे १९५५ नंतर ग्राहकांना सर्वात कमी तांदूळ चालू वर्षी मिळाला. गेल्या १२ वर्षांत दरडोई मिळणाऱ्या तांदळात इतकी घट झालेली नाही. तांदळाच्या अपुऱ्या पुरवठ्याचा हा प्रसंग मुख्यतः विकसनशील देशांतील लोकांनाच सोसावा लागला आहे. आणीबाणीच्या प्रसंगी उपयोगी पडावे म्हणून निर्माण करण्यात आलेले शिलकी साठे आणि निर्यातीसाठी राखून ठेवलेले साठे घटत चालले आहेत. तांदळाच्या किमती जगाच्या सर्वच बाजारपेठांतून झपाट्याने वाढत चालल्या आहेत. वाढत्या लोकसंख्येच्या वेगापेक्षा तांदळाच्या उत्पादनाचा वेग अधिक झाल्याशिवाय तांदळाची टंचाई कमी होण्याची अगर त्याच्या किमती वाजवी पातळीवर येण्याची शक्यता नाही. १९६६ साली तांदळाची निर्यात करणाऱ्या देशांना आपले निर्यातीचे उत्पन्न वाढविता आले नाही. तांदळाच्या किमती चढत असतासुद्धा त्यांची परदेशीय चलनाची प्राप्ती वाढू शकली नाही. कारण, निर्यात करण्यासाठी पुरेसा तांदूळच ह्या देशांपाशी नव्हता. १९६६-६७ सालात जगातील तांदळाचे उत्पादन सुमारे १५.६ कोटी टन होईल असा अंदाज करण्यात आला आहे. गेल्या वर्षीपेक्षा हा आकडा १० लाख टनांनी अधिक आहे. तथापि, दोन वर्षांपूर्वीच्या मानाने उत्पादन १४ लाख टनांनी कमी आहे. त्यामुळे तांदळाचा आंतरराष्ट्रीय व्यापार बेताबेताने होईल असे दिसते.

### बुद्धिमान विद्यार्थ्यांच्या शोधाची पद्धत

शास्त्रीय विषयांत चमकणारे हुषार विद्यार्थी शोधून काढून त्यांना उत्तेजन देण्याची पद्धत अमेरिकेत गेली २७ वर्षे चालू आहे. अमेरिकेमधील हायस्कूलच्या विद्यार्थ्यांतून अशा बुद्धिमान विद्यार्थ्यांची कसून निवड करण्यात येते. निवडलीला पात्र होण्यासाठी चाचणी परीक्षेला बसावे लागते. गेल्या वर्षी ५० राज्यांतील २३,८२९ विद्यार्थी ह्या स्पर्धांच्या परीक्षेला बसले. त्यांपैकी १५ ते १८ वर्षे वयाच्या अवघ्या ४० विद्यार्थ्यांची राष्ट्रीय विजेते म्हणून निवड करण्यात आली. त्यांपैकी पहिल्या पाच विद्यार्थ्यांना ७,५०० डॉलर्सपासून ३ हजार डॉलर्सपर्यंत शिष्यवृत्त्या देण्यात आल्या. बाकीच्या विद्यार्थ्यांना प्रत्येकी २५० डॉलर्सच्या शिष्यवृत्त्या देण्यात आल्या. अशा विद्यार्थ्यांमधूनच कोणत्याही देशातील संशोधक शास्त्रज्ञ निपजत असतात. भारतात अशी काही पद्धत सुरू करणे इष्ट ठरेल. ह्या बाबतीत काही प्राथमिक हालचाल सुरूही झाली आहे.

### कांदे निर्जल करण्याचा सहकारी कारखाना

कांदे निर्जल करून टिकविण्याचा सहकारी तत्वावर चालविण्यात येणारा एक कारखाना नाशिक जिल्ह्यात पिंपळगाव ह्या ठिकाणी उभारण्यात येणार आहे. कारखान्यासाठी पिंपळगावच्या परिसरात १० एकर जागा मिळविण्यात आली आहे. कारखान्याच्या उभारणीसाठी ४६ लाख रुपये भांडवल लागणार आहे. त्याच्या उभारणीसाठी ३५२ सहकारी संस्थांनी पुढाकार घेतला असून भांडवल जमविण्याच्या कामास प्रारंभ केला आहे. सुमारे २,५०,००० रुपये भांडवल गोळा करण्यात त्यांना यशही आले आहे. इंडस्ट्रिअल फायनॅन्स कॉर्पोरेशनकडून ३० लाख रुपयांचे कर्ज मिळविण्याची खटपट करण्यात येत आहे. कारखाना स्थापन करण्याच्या कामात एका फ्रेंच कंपनीने तांत्रिक सहकार्य देऊ केले आहे. कारखान्याच्या उभारणीसंबंधीचा अहवाल कंपनीकडून हाती आलेला आहे. त्याशिवाय कारखान्यात निर्माण होणाऱ्या निर्जल कांद्याच्या उत्पादनापैकी ८० टक्के उत्पादनाला फ्रान्समध्ये बाजारपेठ मिळवून देण्याची हमी घेतली आहे. संकल्पित कारखान्यातून दररोज ३० टन कांदे निर्जल करून हवाबंद डब्यात भरण्यात येतील. नाशिक जिल्हा कांद्याच्या उत्पादनाच्या बाबतीत भारतात अग्रेसर गणला जातो. जिल्ह्यात दरसाल सुमारे २ लाख टन कांद्या पिकविला जातो. शेतीच्या मालावर संस्कार करून तो टिकाऊ स्वरूपात आणण्याचे निरनिराळ्या प्रकारचे कारखाने निघू लागले आहेत. केळ्यांची पूड तयार करण्याचा एक कारखानाही खानदेशात निघू पाहात आहे. शेतीच्या मालाच्या भावातील चढउतार कमी करण्याच्या दृष्टीने असे कारखाने उपयुक्त असले तरी लोकांच्या आहारातील साध्यासुध्या गोष्टी प्रमाणाबाहेर निर्यात होत नाहीत इकडे दुर्लक्ष करून चालणार नाही.

### गुजरात राज्यातील खताचा कारखाना

चालू वर्षी भारतात सताचे पाच मोठे कारखाने उत्पादन करू लागतील. त्यांपैकी गुजरातमधील कारखान्यात अलीकडेच उत्पादनास प्रारंभ करण्यात आला आहे. ह्या कारखान्यात दरसाल ९६ हजार टन नत्रयुक्त खत निर्माण करता येईल. गोरखपूर, नामरूप आणि विशाखापट्टम् येथील कारखान्यांची बांधणी पुरी झाली असून त्यांची चाचणी लवकरच घेण्यात येणार आहे. गोरखपूर आणि नामरूप येथील कारखान्यांची वार्षिक उत्पादनक्षमता प्रत्येकी ४५ हजार ते ८० हजार टनांची आहे. हे दोन्ही कारखाने सार्वजनिक मालकीच्या विभागातील आहेत. सर्व कारखाने उत्पादन करू लागले म्हणजे सताची एकूण उत्पादनक्षमता ३ लाख, ९ हजार टनांनी वाढेल. सध्या देशातील सताची उत्पादनक्षमता ५ लाख, ८५ हजार टन आहे. १९७० च्या सुमारास २८.२२ लाख टन सताची निर्मिती होऊ लागेल असा अंदाज आहे.

## ★ अर्थ ★

बुधवार, १६ ऑगस्ट, १९६७



संस्थापक :  
प्रा. वामन गोविंद काळे  
संपादक :  
श्रीपाद वामन काळे

### शस्त्रास्त्रांच्या पुरवठ्यामागील अर्थकारण

१९६५ साली झालेल्या भारत-पाक युद्धाच्या वेळी पश्चिम जर्मनीने पाकिस्तानला रणगाडाविरोधी आयुधे पुरविल्याबद्दल भारताने तक्रार केली होती. त्यानंतर हा पुरवठा बंद करण्यात आल्याचे आश्वासन मिळाले होते. अलीकडे लोकसभेत पुनः अशीच चिंता व्यक्त करण्यात आली आहे. भारताच्या दृष्टीने पाकिस्तानला करण्यात येणारा शस्त्रास्त्रांचा पुरवठा शत्रुत्वाची भावना दाखविणारा असला तरी पश्चिम जर्मनी ह्या प्रकरणाकडे केवळ एक व्यापारी व्यवहार म्हणून पाहात असण्याचा संभव आहे. शस्त्रास्त्रांचा व्यापार रशिया-अमेरिकेसारखी बडी राष्ट्रे करतात; तसाच तो स्वित्झरलंड किंवा झेकोस्लोव्हाकिया-सारखी छोटी राष्ट्रेही करतात. पश्चिम जर्मनीही ह्या व्यापारात सामील झालेला आहे. सध्या जर्मनी हा देश आर्थिक संकटात सापडलेला आहे. तेथे नवीन कर बसविण्यात येत आहेत. अशा परिस्थितीत शस्त्रास्त्रांचा व्यापार केल्यास तेथील उद्योगधंद्यांना काम मिळते. शिवाय दुसरीही एक गोष्ट लक्षात ठेवण्यासारखी आहे. जर्मनीत अमेरिकन व ब्रिटिश लष्कर आहे. ह्या लष्करासाठी लागणारी सामग्री जर्मनीला अमेरिकेकडून व ब्रिटनकडून विकत घ्यावी लागते. अलीकडे अमेरिकेने १०० कोटी डॉलर्सचे लष्करी साहित्य घेण्याबद्दल पश्चिम जर्मनीवर दडपण आणले होते. अखेर हा सौदा ६० कोटी डॉलर्सवर तुटला. अशा रीतीने घेतले गेलेले रणसाहित्य जर्मनीला पाहिजेच असते असे नाही. शिवाय नव्या प्रकारची शस्त्रास्त्रे सारखी तयार होत असतात. त्यामुळे जुनी शस्त्रास्त्रे गरजूंना विकून टाकली जातात. असल्या व्यवहारात पाकिस्तानसारखा देश पश्चिम जर्मन सरकारला चांगले गिऱ्हाईक वाटल्यास त्यात नवल वाटण्याचे कारण नाही.

### साखरेच्या धंद्यासाठी नवी संशोधनसंस्था

दक्षिण भारतामधील साखरेच्या धंद्यासंबंधीच्या प्रश्नाचा अभ्यास करण्यासाठी भारत सरकारने एक कमिटी नेमली होती. कमिटीने ह्या भागातील साखरेच्या धंद्यातील तांत्रिक प्रश्नांबद्दल संशोधन करण्यासाठी नवी संस्था स्थापन करण्यात यावी अशी शिफारस केली आहे. संकल्पित संशोधनसंस्था कानपूर येथील संस्थेपासून पूर्णपणे स्वतंत्र असावी आणि तिचा कारभार दक्षिण भारतामधील प्रतिनिधींनीच चालवावा असेही सुचविण्यात आले आहे. मद्रास, केरळ, आंध्र, म्हैसूर आणि महाराष्ट्र ही राज्ये दख्खनमध्ये

मोडतात. हा भाग साखरेच्या धंद्याला उत्तर भारताच्या तुलनेने अधिक अनुकूल असा आहे. सध्या भारतात लखनौ व कोइमतूर ह्या ठिकाणी उसाच्या लावगडीसंबंधी संशोधन करण्यात येत आहे. म्हणून नव्या संस्थेत साखरेच्या धंद्यातील विशिष्ट तांत्रिक प्रश्नांसंबंधी आणि साखर तयार करताना उपलब्ध होणाऱ्या उप-पदार्थांच्या विनियोगासंबंधी संशोधन करण्यात यावयाचे आहे. नवीन संस्था अखिल भारतीय स्वरूपाची राहणार असली तरी तिची संघटना आणि कार्यपद्धती दक्षिण भारतामधील साखर-धंद्याच्या प्रश्नांना प्राधान्य देईल. संस्थेच्या नियामक मंडळात मध्यवर्ती सरकारचे आणि साखरेच्या धंद्याचे प्रतिनिधी राहतील. त्याचप्रमाणे सहकारी साखरकारखान्यांचे प्रतिनिधी आणि धंद्यातील ख्यातनाम तंत्रज्ञ व एजिनियर्सही त्यात असतील. संस्थेच्या स्थापनेसाठी ५० लाख रुपयांचा भांडवली खर्च करावा लागेल. हा खर्च मध्यवर्ती सरकार देण्याची शक्यता आहे. संस्थेला नित्याचा खर्च चालविण्यासाठी पहिल्या वर्षी ५ लाख रुपये लागतील. चौथ्या वर्षापासून पुढे हा खर्च १२ लाख रुपयांपर्यंत जाईल असा अंदाज आहे.

### गरीब देशांची अमेरिकेला खंडणी

गेल्या वर्षी शास्त्रज्ञ, इंजिनियर्स, डॉक्टर्स, इत्यादी मिळून ४,३९० लोकांनी अमेरिकेत इतर देशांमधून प्रवेश केला. ह्या प्रत्येकावर त्याच्या त्याच्या देशाने एकूण २०,००० डॉलर्स तरी खर्च केलेला असेल. म्हणजे, एका वर्षात अमेरिकेला इतर देशांनी ८८ कोटी डॉलर्सची खंडणी दिली, असा अर्थ झाला. विकसन-शील देशांचे असेच सतत नुकसान होत जाणे अमेरिकेलाही चिंतनीय वाटते; कारण त्यामुळे विकासाचे काम खंडित होणार आणि अमेरिकेला त्यांना मदत देत राहावे लागणार. काही विशेष हुशार माणसे गमाविल्याने एखादी योजना हाती घेतली गेली नाही किंवा नीट पार पडली नाही, नवे तरुण शिकवून तयार झाले नाहीत, उत्साह कमी झाला, दूरदर्शी नेतृत्व उरले नाही, तर त्यामुळे केवढे तरी नुकसान होणार. अमेरिकेने विदेशी लोकाना तांत्रिक ज्ञान देऊन तरबेज करणे त्या देशांच्या हिताचे दिसले, तरी शिकून तयार होणारे हे तज्ज्ञ मायदेशी परतण्यास उत्सुक नसतात. त्यामुळे एकूण हिशेब तोट्याचाच होतो. अमेरिकन सेनेटच्या एका समितीच्या अहवालात, अशा शब्दात, गरीब अविकसित देशांतील अकालहुशारीच्या निर्गती-बद्दल चिंता व्यक्त करण्यात आली आहे.

### पाणीपुरवठ्यासंबंधी अमेरिकन तज्ज्ञाचा इशारा

अमेरिकेच्या आंतरराष्ट्रीय विकास मंडळाच्या आर्थिक विभागाच्या एका मार्जी प्रमुखाने शेतीला करावयाच्या पाणीपुरवठ्यासंबंधी इशारा दिला आहे. अमेरिकन रिब्बू ह्या नियतकालिकात त्यांनी आपले विचार व्यक्त केले आहेत. चालू वर्षाच्या आरंभी ते भारताच्या दौऱ्यावर आले होते. ते म्हणतात की भारताने शेतीसंबंधी स्वीकारलेल्या नव्या धोरणाने शेतीच्या मालाचे उत्पादन झपाट्याने वाढण्याची शक्यता आहे. परंतु सकस शेतीसाठी लागणाऱ्या पाण्याची व्यवस्था करण्यासाठी योग्य उपाय योजण्यात आले नाहीत तर ५ वर्षांनंतर प्रगती खुंटण्याचा संभव आहे. भारतात शेतीच्या व्यवसायाची प्रगती दीर्घकालपर्यंत चालू राहणे आवश्यक आहे. ही प्रगती साधण्यासाठी पाणीपुरवठ्यासंबंधी योग्य असे धोरण आखण्यात आले पाहिजे. आज मात्र असे धोरण दिसून येत नाही. चौथ्या पंचवार्षिक कार्यक्रमाची रूपरेषा प्रसिद्ध करण्यात आली आहे. ह्या रूपरेषेत पाणीपुरवठ्याच्या प्रश्नाची निराळी पद्धत स्वीकारण्यात आली आहे. आतापर्यंत पाणीपुरवठ्याचा प्रश्न दुष्काळापासून संरक्षण करण्याशी जोडण्यात येत असे. पण आता तो सकस शेतीच्या विकासाशी निगडित करण्यात आला आहे. हा बदल इष्ट असाच आहे. तथापि, धोरणातील हा बदल अद्याप कार्यक्षम व्यवहारात उतरावयाचा आहे. पाणीपुरवठ्यासंबंधी योग्य असे धोरण आखून त्याची अंमलबजावणी करण्याचे कार्य दीर्घकालीन संशोधनावर अवलंबून आहे. सरकारच्या कोणत्याही एकएकट्या खात्याकडून ते होण्यासारखे नाही. हे कार्य करताना राजकीय कारभार-विषयक आणि तांत्रिक प्रश्नांची सोडवणूक करावी लागेल आणि तरीही प्रत्यक्ष फलप्राप्ती दिसू लागण्यास वेळ लागेल. पण केव्हातरी हे काम सुरू करावेच लागेल.

### अन्नमहामंडळाचा साठवणुकीचा कार्यक्रम

अन्नमहामंडळाचे अध्यक्ष श्री. के. टी. चंडी ह्यांनी पत्रप्रतिनिधीशी बोलताना अशी माहिती सांगितली की चालू वर्षात महामंडळ ३० लाख टन अन्नधान्याचा साठा करून ठेवण्याचा विचार करीत आहे. ते पुढे म्हणाले की ह्या वर्षी अन्नधान्याचे उत्पादन चांगले होईल अशी अपेक्षा आहे. साधारणपणे ९-५ कोटी अन्नधान्याचे उत्पादन होण्याची शक्यता आहे. परंतु तरीसुद्धा ३० लाखांपेक्षा अधिक अन्नधान्याचा साठा करता येणे अवघड आहे. त्यापेक्षा अधिक साठा करावयाचे ठरविले तर महामंडळापुढे पैशाचा प्रश्न उभा राहिल. म्हणून कॉर्पोरेशनच्या सध्याच्या परिस्थितीत ३० लाख टनांपेक्षा अधिक साठा करून ठेवणे जमणार नाही. ३० लाख टन धान्य साठविण्याची व्यवस्था करण्यासाठी ३०० कोटी रुपये खर्च येईल.

Provisions of the Desai Bank Award—as modified by the Bipartite Settlement 1966 (including those which continue to remain in force) (Rs. 3.00 each)

Available from the compiler

B. R. Kembhavi  
940/4, Shivaji Nagar,  
Poona 16.

## अधिक धान्योत्पादन! अधिक फायदा!! अधिक बचत!!!

यांसाठी

**किलोस्कर**

**डिझेल  
एंजिन्स**



यांचीच निवड आवश्यक आहे...  
कारण, अत्यंत कार्यक्षम व निमतकार पालणारी  
अशी ही किलोस्कर एंजिने, अधिक धान्योत्पादन  
व अधिक कमाई करण्यास उपयुक्त आहेत.  
किलोस्कर एंजिने वाळविण्यास लागणारा तेलाचा  
खर्च, इतर एंजिन्सला खर्चण्याच्या खर्चाच्या  
मानाने खूपच कमी आहे.

एचपी १-००० हॉर्स पॉवर    एचपी १.५०० हॉर्स पॉवर    १.५५५ हॉर्स पॉवर

**किलोस्कर ऑइल एंजिन्स लिमिटेड.**

राशि. ऑफिस-एलफिन्स्टन रोड, पुणे-३ (भारत)

### रशियाचा शेती सुधारण्याचा कार्यक्रम

रशियातील शेतीचे उत्पादन अमेरिकेशी तुलना करता मागासलेले आहे. त्याची अनेक कारणे तज्ज्ञ सांगत असतात. आधुनिक शास्त्राच्या सर्व शाखांत रशिया प्रगती करित असला तरी शेतीच्या व्यवसायात तेथील सामुदायिक अगर सरकारी शेतवाड्यांना विशेष प्रगती करता आलेली नाही. रशियन सरकारने शेती सुधारणेचा कार्यक्रम १९६५ च्या मार्च महिन्यापासून म्हणजे माजी पंतप्रधान मि. कुश्नोव्ह पदच्युत झाल्यानंतर हाती घेतला. रशियातील शेतीकडे कित्येक वर्षे दुर्लक्ष झालेले होते. तेथील सरकारला विशिष्ट आंतरराष्ट्रीय परिस्थितीमुळे एक प्रकारच्या सक्तीच्या औद्योगीकरणाची कास धरावी लागली होती. अर्थव्यवस्थेचा समतोल त्यामुळे बिघडला होता. तो सावरण्यासाठी शेती सुधारणेचा कार्यक्रम आसण्यात आलेला आहे. १९६६ ते ७० ह्या पाच वर्षांत शेतीसाठी लागणारी यंत्रसामग्री, खते आणि इतर साधने ह्यांत अधिक पैसा गुंतविण्याचा निर्णय घेण्यात आला आहे. त्याशिवाय उत्पादनातील वाढीला उत्तेजन देण्यासाठी शेतीच्या मालाच्या व गुरांपासून मिळणाऱ्या पदार्थांच्या किमतीही वाढविण्यात आल्या आहेत. काही पदार्थांच्या किमती तर १०० टक्क्यांनी वाढविण्यात आल्या आहेत. शेतीवर राबणाऱ्या लोकांच्या जीवनात सुधारणा करण्यासाठीही काही महत्त्वाचे उपाय योजण्यात आले आहेत. शेती मागासलेली असली की शेतकऱ्यांचे जीवनही मागासलेले असते. त्यामुळे खेड्यातील लोकांना शहराचे आकर्षण वाढू लागते व ते स्थलांतर करू लागतात. हा अनुभव फक्त विकसनशील देशांतच येतो असे नाही. रशियातील शेतकऱ्यांत व मजुरांतही ही प्रवृत्ती दिसून येते. तिला आळा घालण्यासाठी सहकारी तत्त्वावर चालविण्यात येणाऱ्या सामुदायिक शेतीवर काम करणाऱ्यांना निवृत्तिवेतन देण्याची आणि मासिक वेतनाची हमी देण्यात आली आहे.

पश्चिमात्य देशांतील काही शेतीचे तज्ज्ञ नुकतेच रशियाचा दौरा करून आले. रशियातील प्रमुख शेतीच्या प्रदेशांना त्यांनी भेटी दिल्या. त्यांच्या मताने शेती सुधारण्याचे जे उपाय योजण्यात आले आहेत त्यांची फळे आता दिसू लागली आहेत. शेतकामासाठी लागणारी अवजारे कमी पडल्यामुळे नांगरणी, पेरणी आणि कापणी ह्या कामाला वेळ लागे आणि परिणामी नुकसान होई. आता अवजारे अधिक प्रमाणात पुरविण्यात येत असल्यामुळे शेतकऱ्यांवरील जबाबदारी वाढली आहे. चालू वर्षी शेतीसुधारणेचा अधिकच विस्तार करण्यात आला आहे. ३९० सरकारी मालकीची शेत नफा मिळविण्याच्या पद्धतीवर चालविण्यास देणार आहेत. ही पद्धत कितपत यशस्वी होत ह्याचा अभ्यास करण्यात येणार आहे आणि नंतर इष्ट वाटल्यास सरकारच्या मालकीची इतर १२ हजार शेतही नव्या नफापद्धतीने चालविण्यात येणार आहेत. शेतीसुधारणेची ही तांत्रिक

व संघटनात्मक बाजू झाली. ह्या दोन्ही बाजू नीट सांभाळण्यात आल्या तरीसुद्धा हवामानाच्या अनुकूलतेची साथ मिळाल्याशिवाय शेतीसुधारणेचा कार्यक्रम संपूर्णपणे यशस्वी होण्याची शक्यता नाही. ह्या वर्षी रशियातील हवापाण्याचा रागरंग काहीसा अनिश्चित आहे. गेल्या वर्षी बहुतेक सर्व शेतविभागात पाहिजे तसे अनुकूल हवापाणी लाभल्यामुळे रशियातील शेतकऱ्यांना १७ कोटी टन अन्नधान्य पिकविता आले. आतापर्यंतचा हा उच्चांक आहे. परंतु ह्या वर्षी हवामान तितकेसे अनुकूल नाही. पावसाळा उशिरा सुरू झाला, त्यामुळे गव्हाच्या पिकाबाबत अनिश्चितता उत्पन्न झाली आहे. गेल्या वर्षी १० कोटी टन गहू पिकला होता.

### श्रीमंत देशांची गरीब देशांना मदत

“ हे निर्भेळ दातृत्व नाही ”

“ श्रीमंत देश अविकसित देशांना मदत देण्याच्या आवरणाखाली त्यांना लुबाडीत आहेत ” असा स्पष्ट आरोप लंडन स्कूल ऑफ इकॉनॉमिक्सचे प्रोफेसर आर. एम. टिटमस ह्यांनी एका भाषणात जाहीरपणे केला आहे. त्यांच्या मते, अमेरिकेच्या दातृत्वाची जाहिरात अगदी फोल आहे; त्या देशाला स्वतःला परदेशी मदतीपासून भरपूर नफा मिळत आहे. अविकसित देशांत पेरायचे आणि परत येऊन उत्कृष्ट मनुष्यबळाचे पीक कापून घरी घेऊन जावयाचे, अशा शब्दांत प्रोफेसर महाशयांनी अमेरिकेच्या मदतीचे वर्णन केले आहे. अविकसित देशांच्या मनुष्यबळाची साथ अशा रीतीने लुबाडली जात आहे. १९४९ पासून आतापर्यंत अमेरिकेने परदेशांतील १,००,००० डॉक्टर, शास्त्रज्ञ व इंजिनियर लोकांना उद्योग दिला आहे. त्यामुळे अमेरिकेची ४०० कोटी डॉलर्सची बचत झाली आहे. इतर देशांनी शिकवून तयार केलेले बुद्धिवान तज्ज्ञ अमेरिकेला आयते मिळतात; तेवढेच तज्ज्ञ अमेरिकेने स्वतः शिकवून तयार करावयाचे म्हटले, तर ४०० कोटी डॉलर्स खर्च आला असता असा हा हिशोब आहे. १९४९ पासून आतापर्यंत अमेरिकेने मदतीच्या स्वरूपात जेवढी रक्कम दिली, तिच्यापेक्षा ही बचत मोठी आहे आणि मदतीपेक्षा झालेला फायदाच जास्त आहे. अमेरिकेतील डॉक्टरांच्या संख्येत जी वाढ झाली, त्यातील एक पंचमांश तरी वाढ इतर देशांत शिकून आलेल्या डॉक्टरांच्यामुळे झाली. म्हणजे, इतर देशांनी अमेरिकेला केलेल्या वैद्यकीय साहाय्याची डॉलर्समधील किंमत अमेरिकेने इतर देशांना दिलेल्या एकूण मदतीपेक्षा जास्त भरते. श्रीमंत देशांनी गरीब देशांना कुटुंबनियोजनाचे आर्थिक फायदे शिकवावेत आणि स्वतः मात्र त्या देशांना संततिप्रतिबंधक आणि मृत्युप्रतिबंधक योजनांसाठी आवश्यक असणारे तज्ज्ञ डॉक्टर पळवून आपल्या देशात न्यावे, ही श्रीमंत देशांची नीतिमत्ता न्यारीच होय, असे प्रोफेसर टिटमस ह्यांनी म्हटले आहे.

औषधी वनस्पतींच्या निर्यातीने परदेशी चलनाची प्राप्ती

औषधी वनस्पतींची संस्कारित स्वरूपात निर्यात करून भारताला दोन वर्षांच्या अवधीत परदेशीय चलनाचा प्रश्न निकालात काढता येईल असा अभिप्राय दक्षिण भारतामधील एका नज्जाने व्यक्त केला आहे. त्याच्या माहितीप्रमाणे भारतामधून दरसाल ४ हजार प्रकारच्या औषधी वनस्पती निर्यात करण्यात येतात. ह्या वनस्पतींपासून परदेशांतील कारखाने निरनिराळ्या प्रकारचे अर्क काढतात. त्यांची आयात भारताला करावी लागते. ब्रिटनमधील एक औषधी कंपनी केरळमधून हजारो रुपयांच्या औषधी वनस्पती खरेदी करते. दरसाल ४० पोती वनस्पती ब्रिटिश कंपनीला विमानाने पाठविण्यात येतात. त्यासाठी ४० हजार रुपये भाडे द्यावे लागते. औषधी कारखान्याने तयार केलेले अनेक तऱ्हेचे अर्क अमेरिकेत भरमसाठ किमतीला विकण्यात येतात.

#### एअर इंडिआची अधिक मोठी विमाने

एअर इंडिआ कॉर्पोरेशनने प्रवासी विमानवाहतुकीची अधिक मोठी विमाने घेण्याचा सल्ला भारत सरकारला दिला आहे. कॉर्पोरेशनचे अध्यक्ष मि. जे. आर. डी. टाटा ह्यासंबंधी माहिती देताना म्हणाले की, सरकारने कॉर्पोरेशनचा सल्ला मानल्यास १९७० साली दोन 'जम्बो' विमानांची वाहतूक सुरू करता येईल. ह्या विमानांची किंमत प्रत्येकी २.६ कोटी डॉलर्स अथवा १९ कोटी रुपये आहे. प्रवासाच्या वाहतुकीत दरसाल १४ ते १५ टक्के वाढ होत असून मालवाहतुकीत दरसाल २६ टक्के वाढ होत आहे. त्यामुळे अधिक मोठ्या विमानांची गरज भासू लागली आहे. 'जम्बो' बनावटीच्या विमानात ६५० प्रवासी बसू शकतील.

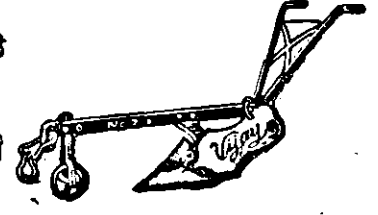
#### विमान कंपन्यांविरुद्ध दावा

एअर फ्रान्स, पॅन अमेरिकन वर्ल्ड एअरवेज आणि ट्रॅन्स वर्ल्ड एअरलाइन्स ह्या तीन मोठ्या विमानवाहतूक कंपन्यांविरुद्ध दहा फ्रेंच म्युनिसिपालिटीयांनी माणसांचे आणि मालमत्तेचे नुकसान करण्याबद्दल कोर्टात दावा लावला आहे. विमान निघतेवेळी आणि उतरतेवेळी हे नुकसान विशेष जास्त होते. ऑर्ली ह्या विमानतळाचे जवळ ह्या सर्व म्युनिसिपालिटीया आहेत. विमानांच्या प्रचंड आवाजाबद्दल आणि शाळा, इस्पितळे, सरकारी कचेऱ्या, इत्यादींना साउंडप्रुफ करण्यासाठी येणाऱ्या खर्चाबद्दल ह्या कंपन्यांना जबाबदार धरले पाहिजे, असे ह्या म्युनिसिपालिटीयांचे म्हणणे आहे. शाळेतील मुलांचे वर्गातील लक्ष ह्या विमानांमुळे विचलित होते. विमानाच्या ये-जा वेळी शिक्षकांच्या शिकवण्यात व्यत्यय येतो.

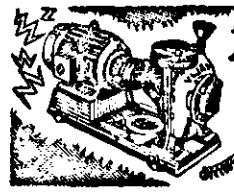
महाराष्ट्र सरकारने  
तगाईवर मंजूर केलेले

“विजय” नांगर

वापरा. ४, ६ व ८ बैली  
फाळ व सुटे भाग



तसेच विजय सेंट्रिफ्युगल पंप्स



विजय पंपिंग सेट

३ हो. पी. - २, ३, ४, ५, ६, ७, ८, ९, १०, ११, १२, १३, १४, १५, १६, १७, १८, १९, २०, २१, २२, २३, २४, २५, २६, २७, २८, २९, ३०, ३१, ३२, ३३, ३४, ३५, ३६, ३७, ३८, ३९, ४०, ४१, ४२, ४३, ४४, ४५, ४६, ४७, ४८, ४९, ५०, ५१, ५२, ५३, ५४, ५५, ५६, ५७, ५८, ५९, ६०, ६१, ६२, ६३, ६४, ६५, ६६, ६७, ६८, ६९, ७०, ७१, ७२, ७३, ७४, ७५, ७६, ७७, ७८, ७९, ८०, ८१, ८२, ८३, ८४, ८५, ८६, ८७, ८८, ८९, ९०, ९१, ९२, ९३, ९४, ९५, ९६, ९७, ९८, ९९, १००

१" ते ४" बेल्ट

डाइव्ह व

डायरेक्टर

कपल्ड, शिवाय

बोअरिंगचे हॅड पंप्स, हॅड रहाट, इ. इ.

- न्यू विजय इंडस्ट्रीज लि. -

( विश्रामबाग - सांगली महाराष्ट्र )

महाराष्ट्र राज्य सहकारी बँक लि.

मुंबई

( दि विदर्भ सहकारी बँक लि., सम्मिलित )

: मुख्य कचेरी :

: विभागीय कचेरी :

९, बेक हाऊस लेन, फोर्ट, मुंबई.

महाल नागपूर.

टेलिफोन नं. २५५२७२-७५,

तारेचा पत्ता :

२५६२१२, २५४७८९

फार्मर बँक

भरपाई झालेले भांडवल ... रु. ५,९८,३८,०००

गंगाजळी व फंड ... रु. ५,५२,७१,०००

ठेवी ... रु. ४८,२९,९५,०००

खेळते भांडवल ... रु. १,१८,८९,६२,०००

: बृहत् मुंबईतील शाखा :

( १ ) भायखळा ( २ ) गोरेगाव ( ३ ) खार ( ४ ) लालबाग

( ५ ) प्रभादेवी ( ६ ) विलेपार्ले ( पूर्व ) ( ७ ) सांताक्रूझ

( ८ ) मुलुंड ( ९ ) चेंबूर ( १० ) माहीम ( ११ ) शीव ( १२ ) माटुंगा

( १३ ) अंधेरी ( १४ ) विलेपार्ले ( पश्चिम )

: नागपूर विभागातील शाखा :

( १ ) सिताबर्डी ( २ ) धरमपेठ ( ३ ) धन्तोली ( ४ ) सदर बझार.

ह्या बँकेत गुंतविलेला पैसा शेतकरीवर्ग, सहकारी लहान

उद्योगधंदे व सहकारी साखरकारखाने यांच्याच उपयोगासाठी

दिला जातो. सर्व प्रकारचे बँकिंगचे व्यवहार केले जातात.

डॉ. वा. सु. श्रीश्रीमाळ, श्री. वि. म. जोगळेकर,

मॅनेजर.

जनरल मॅनेजर.

### मुलींच्या विवाहाचे वय २० वर्षे

मुलींच्या विवाहाचे वय सध्या १५ वर्षे आहे, ते २० वर्षे करणारे बिल संसदेच्या येत्या अधिवेशनात मांडण्यात येईल. ह्यामुळे जननाचे प्रमाण एक-शष्टमांशाने कमी होईल अशी अपेक्षा आहे. गर्भपाताचे बाबतीत उदार धोरण ठेवणारे बिलही त्याबरोबरच मांडले जाईल.

### किमतीच्या निर्देशांकात कमालीची वाढ

घाऊक किमतीचा निर्देशांक पं. नेहरूंच्या निधनाचे वेळी १२७ होता तो आता २१२ झाला आहे. १९५० साली तो १०० होता असे मानले, तर १४ वर्षांत त्यात २७ ने वाढ झाली. म्हणजे त्यात दरसाल सुमारे २ पॉइंटसनी वाढ होत होती. पण त्यानंतर तो दरसालच २८ पॉइंटसनी वाढत आहे.

### पब्लिक सेक्टरमध्ये उत्कृष्ट माणसे येत नाहीत;

आलेली सोडून जातात.

खासगी उद्योगधंद्यांच्या तुलनेने सरकारी कारखान्यांतील अधिकाऱ्यांचा पगार खूपच कमी असतो. त्यामुळे ह्या कारखान्यांकडे उत्कृष्ट दर्जाची माणसे आकृष्ट करता येणे कठीण जाते; त्याचप्रमाणे असलेल्या तज्ज्ञांना प्रायव्हेट सेक्टरमध्ये जाण्यापासून परावृत्त करणे शक्य होत नाही. 'ब्यूरो ऑफ पब्लिक एंटरप्राइझेस' च्या 'लोक उद्योग' मासिकाच्या ताज्या अंकात ह्या गोष्टीकडे लक्ष वेधण्यात आले आहे. पब्लिक सेक्टरमधील कारखान्यांतील सर्वांत जास्त पगार दरमहा ४,००० रुपये असला, तर त्याच पात्रतेचा मनुष्य प्रायव्हेट सेक्टरमध्ये मोठ्या कंपन्यांत दरमहा १०,००० ते २४,००० रुपये पगार मिळवितो.

### आताच्या काचा न फुटणाऱ्या; त्यांचे विविध उपयोग

काचेचा सर्वांना माहित असलेला उपयोग म्हणजे द्रव पदार्थ ठेवण्यासाठी बाटल्या. पण अलीकडच्या शास्त्रीय युगात काचदेखील पोलादाइतकी कठीण, बुचाइतकी हलकी, सिंग्रसारखी लवचिक व कापसाप्रमाणे मऊ बनविता येऊ लागली आहे. काच आता करवतीने कापता येते, ट्रिलने तिला भोके पाडता येतात व काचेचा खिळा करून तो लाकडात ठोकता येतो. कॉर्निंग ग्लास कंपनी या अमेरिकेतल्या कंपनीने एक नवीन काच बनवली आहे. ही अलॉय स्टीलइतकी कठीण असते. घरांच्या भिंती, इमारतीच्या तुळ्या, मोटारीची बॉडी, अशा विविध प्रकारे ह्या काचेचा उपयोग करता येतो. निदर्शकांच्या हल्ल्यापासून बचावासाठी अमेरिकेने आपल्या काही वकीलातींच्या इमारती-देखील काचेच्या केल्या आहेत. फायबर ग्लासची टायरदेखील बनवतात. ह्या टायर्स दीर्घ काल तर टिकतातच, पण त्याचे पंक्चर होण्याचे प्रमाण नेहमीच्या टायरपेक्षा बरेच कमी आहे.

### दुग्धव्यवसायाला डेन्मार्कची आर्थिक मदत

दुग्धव्यवसायाचे एक विकासकेंद्र उभारण्याच्या योजनेसाठी डेन्मार्कने नॅशनल डेअरी डेव्हलपमेंट बोर्डाला १० लाख रुपयांची मदत देऊ केली आहे. बोर्डातर्फे देशात अनेक ठिकाणी दुग्धव्यवसाय केंद्रे स्थापन करण्यात यावयाची आहेत. केंद्रांतून लागणारा तज्ज्ञ नौकरवर्ग प्रशिक्षित करावा लागेल. त्यांना शिक्षण देण्याचे काम वरील मदतीतून करण्यात येणार आहे. ह्यासंबंधीची प्राथमिक बोलणी करण्यासाठी भारत सरकारने दोन डॅनिश तज्ज्ञ अलीकडेच आनंद येथील गोळवाड्याला पाठविले आहेत. बोर्डाचे गुजरात राज्यात ४ विकासकेंद्रे स्थापन करण्याचे ठरविले आहे. केंद्रांसाठी १.७ कोटी रुपये खर्च येणार आहे. चारपैकी एक गोळवाडा असून तो सुरत शहरात काढण्यात यावयाचा आहे.

### विलासी बोटींचे अखेरचे प्रवास

कुनाई स्टीमशिप कंपनीच्या अध्यक्षांनी असे जाहीर केले आहे की 'क्वीन मेरी' आणि 'क्वीन एलिझाबेथ' ह्या दोन्ही प्रवासी वाहतूक करणाऱ्या बोटी लवकरच बंद करण्यात येणार आहेत. इंग्लंड व अमेरिका ह्यांच्या दरम्यान सेपा घालणाऱ्या विलासी बोटी म्हणून त्यांची प्रसिद्धी जगभर झाली होती. तीन महिन्यांपूर्वी ह्या बोटी विक्रीस काढण्यात आल्याची घोषणा करण्यात आली होती. त्या वेळी दर्यावर्दी जगात मोठी खळबळ माजली होती. गेल्या काही वर्षांत ह्या बोटींचा प्रवास आत-बड्याचा होत होता. त्या चालू ठेवावयाच्या तर दरसाल तीन कोटी रुपयांची हानी सोसावी लागणार आहे. बोटींचा रोजचा खर्चच सुमारे ३ लाख रुपयांचा आहे. तो तर डोईजड आहेच; पण अलीकडे जेट प्रवासी विमानांची स्पर्धा बोटींना जाणवू लागली होती.

### पावाच्या भट्ट्यांची यंत्रसामग्री आली

भारत सरकार कोलंबो मदत योजनेला अनुसरून कित्येक मोठ्या शहरांतून पाव भाजण्याच्या मोठ्या भट्ट्या स्थापन करणार आहे. त्यापैकी काही भट्ट्यांसाठी लागणारी अद्ययावत यंत्रसामग्री ऑस्ट्रेलियातून भारतात आली आहे. नव्या भट्ट्या मुंबई व मद्रासमध्ये उभारण्यात येणार आहेत. येत्या नोव्हेंबर-डिसेंबरमध्ये भट्ट्या सुरू करण्यात येतील असा अंदाज आहे. एका भट्टीत रोज ३५ हजार पाव व दुसऱ्या भट्टीत रोज ७२ हजार पाव भाजण्याची सोय आहे. त्यांचे उत्पादन शाळा, इस्पितळे, वसतिगृहे आणि इतर ग्राहक ह्यांना पुरविण्यात येईल. अशाच प्रकारच्या पावभट्ट्या दिल्ली, कलकत्ता, अहमदाबाद आणि कोचीन ह्या शहरांतून उभारण्यात येणार आहेत. त्यांचे काम १९६८ मध्ये सुरू होईल. पावभट्ट्यांना लागणारा गहू राज्यसरकारकडून पुरविला जाणार नाही. त्यासाठी स्वतंत्र व्यवस्था करण्यात आली आहे.

**योगसामर्थ्याचे प्रदर्शन**

भारतामधील योगविद्येचा प्रसार पाश्चात्य देशांत अलीकडे बराच होऊ लागला आहे. योगसामर्थ्याचा प्रभाव दाखविणारे काही योगी आता युरोपीय देशांतही आढळून येत आहेत. कॅनडा येथे भरलेल्या एक्सपो प्रदर्शनात एका योगी जोडप्याने स्वतःला येशू ख्रिस्ताप्रमाणे क्रूसावर ठोकून घेतले. त्यापैकी पुरुषाचे वय २८ वर्षांचे होते. त्याने एक खिळा आणल्या पायांत व एक हातात मारून घेतला होता. त्याच्या पत्नीने दोन्ही हातांत खिळे ठोकून घेतले होते. अशा स्थितीत हे जोडपे सुमारे ३० तासपर्यंत होते. परंतु त्यांना कसलाही अपाय झाला नाही. स्त्रीचे वय २६ वर्षांचे होते.

**तेलशुद्धीच्या कारखान्यांवर परिणाम**

आर्थिक व्यवहारात सध्या आलेल्या मंदीचा सार्वजनिक मालकीच्या तेलशुद्धीच्या तीन कारखान्यांवर परिणाम झाला आहे. ह्या कारखान्यांजवळील डिझेल तेलाचा साठा दरमहा ५० हजार टनांनी वाढत चालला आहे. औद्योगिक कारखान्यांतून वापरण्यात येणाऱ्या इंधनाच्या तेलाची मागणी रोडावल्यामुळे हेही तेल साठून राहू लागले आहे. इंधनासाठी लागणाऱ्या तेलाची मागणी दरसाल ८ टक्के वाढेल अशा हिशोबावर तेलकारखान्यांचे उत्पादन करण्यात येत होते. परंतु अलीकडे सर्व प्रकारच्या इंधनाच्या तेलाची मागणी घसरत चालली आहे. ह्याला अपवाद फक्त केरोसीनचा आहे.

**अमेरिकेतील रेल्वे कामगारांचा संप**

अमेरिकेतील रेल्वे कामगारांच्या सहा संघांनी एकाएकी संपाचा आदेश दिल्याने रेल्वेची वाहतूक जवळजवळ पूर्णपणे थंडावली. वाहतूक बंद पडल्यामुळे अमेरिकेची अर्थव्यवस्था विस्कळित होण्याचा धोका उत्पन्न झाला आणि व्हिएटनाममधील युद्ध प्रयत्नातही अडथळा उत्पन्न झाला. संपामुळे ७ लाख रेल्वे कामगार घरी बसले, हजारो प्रवाशांना वाहतुकीचे इतर मार्ग शोधावे लागले, अन्नपदार्थांच्या वाहतुकीत खंड पडला आणि टपालाचा बटवडा खोळंबला. अमेरिकेच्या पूर्व व पश्चिम किनाऱ्यांच्या दरम्यानची वाहतूक बंद पडल्यामुळे व्हिएटनाममधील अमेरिकेच्या सैन्याला पाठवावयाच्या दारूगोळ्यावर व अवजड यंत्रसामग्रीवर ताबडतोब परिणाम होऊ लागला.

**हिंदी कापडाची ग्रेट ब्रिटनकडील निर्यात कमी झाली**

भारत आणि हॉंगकाँग ह्यांच्या कापडाची ग्रेट ब्रिटन ही मोठी बाजारपेठ आहे. पण त्यांचा त्या देशांतील स्वयं गेल्या वर्षी ३५ लक्ष पौंडांनी कमी झाला. गेल्या वर्षीच्या पहिल्या सहा महिन्यांत भारताने १ कोटी, १८ लक्ष पौंड किमतीचे कापड निर्गत केले. चालू वर्षाच्या पहिल्या सहा महिन्यांत ती निर्गत १ कोटी, ४ हजार पौंडांवर उतरली आहे; म्हणजे निर्गतीत १८ लक्ष पौंडांची घट झाली आहे.

**तुमची जिवाळ्याची बँक****दि बँक ऑफ महाराष्ट्र लिमिटेड**

( ११७७ बुधवार पेठ, पुणे २ )

आपल्या ११६ शाखांनिशी आपल्या सेवेस सदैव सिद्ध.

विदेश विनिमय व एक्झिच्युटर आणि ट्रस्टीसेवा यांच्यासह

बँकिंगचे सर्व व्यवहार केले जातात.

अधिक माहितीसाठी आपल्या नजीकच्या शाखेला भेट द्या.

चिं. वि. जोग,  
जनरल मॅनेजर.शं. ल. किल्लोरकर,  
अध्यक्ष.



### पौराणिक कथा शिकविण्याबाबत पेचप्रसंग

कोणत्याही देशाच्या शिक्षणाच्या कार्यक्रमात इतिहासाला स्थान असते. हा इतिहास सामान्यतः त्या त्या देशाचा असावा ह्याबद्दलही वाद असण्याचे कारण नाही. तरीसुद्धा इतिहासात काय असावे ह्यासंबंधी जपानमध्ये पेचप्रसंग उत्पन्न झाला आहे. जपानमध्ये शिक्षकांची मोठी संघटना आहे. जपानमधील शाळात शिकविल्या जाणाऱ्या इतिहासात पौराणिक कथांचा समावेश असावा की नसावा ह्यासंबंधी जपानी सरकार आणि शिक्षकसंघटना ह्यांच्यात तीव्र मतभेद उत्पन्न झाले आहेत. दुसऱ्या महायुद्धाच्या अखेरीस जपानवर अमेरिकेचा अंमल बसला. अमेरिकेचे त्या वेळचे प्रतिनिधी जनरल मॅकार्थर ह्यांनी जपानच्या इतिहासाच्या पाठ्यपुस्तकातून पौराणिक कथांची हकालपट्टी केली. ह्या कथा जपानच्या सम्राटाशी संबंधित आहेत आणि त्यांच्यामुळे जपानी मुलांच्या मनात राष्ट्रवादाच्या अतिरेकी कल्पना घर करतात असे त्यांचे म्हणणे होते. एक जपानी पौराणिक कथा अशी आहे की प्राचीन काळी ईश्वरांश असलेले एक जोडपे होते. ते स्वर्गात वास करीत होते. त्यांनी जपानची निर्मिती केली आणि जपानी लोकांना लाडके लोक म्हणून मानले. जपानच्या शिक्षणमंत्र्यांना सहा देण्यासाठी एक मंडळ नेमण्यात आलेले आहे. सदर मंडळाने जपानमधील पाठ्यपुस्तके अद्ययावत करण्याच्या दृष्टीने आपला अहवाल प्रसिद्ध केला आहे. अहवालात करण्यात आलेल्या शिफारशींवरून पौराणिक कथांविषयीचे भांडण सुरू झाले. जपानचे शिक्षणखाते सरकारच्या अस्वत्यारीत असून त्याचे धोरण खात्याला पाळावे लागते.

### खाऱ्या पाण्याचे गोडे पाणी बनविण्याचे कारखाने

खाऱ्या पाण्याचे गोडे पाणी बनविण्याच्या प्रयत्नात अलीकडे चांगली प्रगती झाली आहे. संयुक्त राष्ट्र संघटनेच्या आर्थिक आणि सामाजिक मंडळाने ह्यासंबंधी एक अहवाल नुकताच प्रसिद्ध केला आहे. अहवालात पुढीलप्रमाणे माहिती देण्यात आली आहे. गेल्या वर्षी जगात निरनिराळ्या ठिकाणी खाऱ्या पाण्याचे गोडे पाणी बनविणारे १७ कारखाने उभारण्यात आले. त्या सर्वांत मिळून दररोज १.१ कोटी गॅलन गोडे पाणी मिळू शकेल. अशा प्रकारचा सर्वांत मोठा कारखाना कुवेतमध्ये स्थापन करण्यात आला आहे. त्यांत समुद्राच्या पाण्यापासून रोज ५० लाख गॅलन गोडे पाणी बनविण्यात येते. गोडे पाणी बनविण्यासाठी उष्णतेचा उपयोग मोठ्या प्रमाणावर करावा लागतो. कुवेतमध्ये नैसर्गिक गॅस विपुलतेने मिळत असल्यामुळे तेथे जळणाचा प्रश्न सुटला आहे. पण, ज्या ठिकाणी जळण स्वस्त मिळत नाही त्या ठिकाणी असा कारखाना उभारणे आर्थिकदृष्ट्या परवडण्यासारखे नाही. जगातील लोकसंख्या वाढत चालल्यामुळे गोड्या पाण्याचे दुर्भिक्षही वाढत आहे. तथापि लोकसंख्येची वाढ हेच दुर्भिक्षाचे एकमेव कारण

नाही. उद्योगधंद्यांनाही फार मोठ्या प्रमाणावर पाणी लागते. त्यामुळे अमेरिकेसारख्या उद्योगप्रधान देशांत पाण्याची टंचाई वाढत चालली आहे. ह्याची थोडीशी कल्पना पोलादाच्या निर्मितीसाठी लागणाऱ्या पाण्यावरून येईल. तज्ज्ञांनी केलेल्या अंदाजाप्रमाणे १ टन पोलाद निर्माण करण्यासाठी १ लाख गॅलन पाण्याचा वापर करावा लागतो. अणुशक्तीच्या साहाय्याने स्वस्त वीज निर्माण करता येऊ लागली म्हणजे मात्र गोडे पाणी बनविण्याचे कारखाने काढणे सुलभ होईल.

संततिप्रतिबंधक चिनी गोळी—संततिप्रतिबंधक उपाय म्हणून काही गोळ्यांचा वापर पाश्चात्य देशांत करण्यात येतो. संतती नको असेल तर ह्या गोळ्या स्त्रीला रोज घ्याव्या लागतात. एखाद्या दिवसाचाहि खंड चालत नाही. चिनी शास्त्रज्ञांनी ह्या बाबतीत पाश्चात्य शास्त्रज्ञांवर मात केल्याची वार्ता आहे. त्यांनी शोधून काढलेली गोळी एकदाच घेतली की काम भागते असे म्हणतात.



## महाराष्ट्र राज्य सहकारी बँक लि.

### १९६५-६६ चा कारभार

महाराष्ट्र राज्य सहकारी बँक लि. चा १९६५-६६ चा ५५ वा वार्षिक कारभारविषयक तपशीलवार अहवाल बँकेचे जनरल मॅनेजर, श्री. व्ही. एम. जोगळेकर ह्यांनी सादर केला आहे. बँकेच्या परंपरेप्रमाणे हा अहवाल माहितीपूर्ण असून कारभाराच्या कार्यक्षमतेची आणि व्यापाची यथार्थ कल्पना देणारा आहे.

सहकारी बँकांना बँकिंग रेग्युलेशन अक्ट लागू करण्यात आला, ही अहवालाच्या वर्षातील महत्त्वाची घटना आहे. त्यामुळे सहकारी बँका आता रिझर्व्ह बँकेच्या देखरेखीखाली आणि नियंत्रणाखाली गेल्या आहेत. प्राथमिक सहकारी बँकांचे रिझर्व्ह बँकेने कायद्याप्रमाणे करावयाचे तपासणीचे काम राज्य-सहकारी बँकांकडे सोपविता येते. बँकेने ही जबाबदारी पत्करली आहे व अशा तपासणीमुळे त्यांची धोरणे, कार्यपद्धती, परंपरा, ह्या बाबतींत एकसूत्रीपणा आणणे शक्य होईल. त्यामुळे सहकारी बँकांना अधिक ठेवी मिळण्यासही मदत होईल. स्थानिक स्वराज्य संस्था, स्टेट्युटरी मंडळे, सरकारी कॉर्पोरेशन्स आणि कंपन्या, ह्यांचेकडून ठेवी पत्करण्याच्या बाबतीत सर्व राज्य सहकारी बँका, त्याचप्रमाणे अ किंवा ब वर्गात ओळीने किमान तीन वर्षे असलेल्या जिल्हा सहकारी बँका, ह्या स्टेट बँक ऑफ इंडिया आणि तिच्या संलग्न बँका ह्यांच्याच बरोबरीच्या समजल्या जातील. सहकारी बँकांना ठेवींच्या विमायोजनेत लवकरच प्रवेश मिळेल, अशी अपेक्षा आहे.

१९६५-६६ मध्ये बऱ्याच मुलुखात अवर्षणामुळे पिकांची परिस्थिती असमाधानकारक राहिली. त्यासाठी राज्य सहकारी बँक आणि जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँका ह्यांनी दरसाल आपल्या नफ्यांतून १५ टक्के रकम आपापल्या क्रेडिट स्टॅबिलायझेशन फंडात वर्ग करावी, असे ठरले. राज्य सरकारने बँकेच्या ह्या फंडास १०० लक्ष रु. दिले. अहवालाचे वर्षी ह्या पद्धतीने तीन जिल्हा सहकारी बँकांना प्रथमच १५२ लक्ष रु. मंजूर करण्यात आले. अन्नाचे बाबतीत स्वयंपूर्ण होण्यासाठी राज्य सरकारने अधिक उत्पादन देणाऱ्या जातीच्या पिकांसाठी अन्नधान्याच्या लागवडीचा १९ लक्ष एकरांचा एक कार्यक्रम आसला आणि सहकारी बँकांना ह्या कार्यक्रमासाठी आवश्यक तो पैसा पुरविण्याचे आवाहन केले. बँकांनी केलेली तरतूद फारच कमी प्रमाणात उपयोगात आणली गेली.

अहवालाचे वर्ष जरा ताणाचे गेले. धान्यवसुलीसाठी, स्टेट मार्केटिंग फेडरेशनच्या मागण्यांना अग्रस्थान देण्यात आले. जिल्हा बँका, साखर कारखाने, स्पिनिंग मिल्स, इत्यादींच्या मागण्याही जरा ताण सोसून, रिझर्व्ह बँक आणि स्टेट बँक ह्यांचेकडून पैसा मिळवून, पुरविण्यात आला.

बँकेचे चेअरमन, प्रा. धनंजयराव गाडगीळ हे आता नियोजन मंडळाचे उपाध्यक्षपद स्वीकारित असल्यामुळे त्यांच्या प्रत्यक्ष मागदर्शनाचा लाभ बँकेस ह्यापुढे मिळणार नाही. पण त्यांनी आखून दिलेली धोरणे, पायंडे, कार्यक्षमतेचे निकष ह्या सर्वांमुळे बँकेचे उपयुक्त कार्य जोमाने चालू राहिल ह्यात शंका नाही.

### “दास कापिताल”ची शताब्दी

१६ ऑगस्ट १८६७ रोजी पहाटे २ वाजता कार्ल मार्क्स यांनी ‘दास कापिताल’ या जर्मन भाषेतील आपल्या महान ग्रंथाची मुद्रिते तपासून पुरी केली आणि त्यानंतर एक महिन्याने तो ग्रंथ छापून तयार झाला व त्याच्या पहिल्या आवृत्तीच्या १ हजार प्रती निघाल्या. या ग्रंथाला शंभर वर्षे पूर्ण झाली असून त्याने आतापर्यंत जागतिक क्रांतिकारक चळवळीच्या विकासात फार महत्त्वाची भूमिका पार पाडली आहे. कामगारवर्गाचे हे ‘बायबल’ आतापर्यंत मोठ्या प्रमाणावर अभ्यासिले गेले आहे व अजूनही अभ्यासिले जात आहे. सर्व राष्ट्रांमधून ‘कॅपिटल’च्या शेकडो आवृत्त्या निघाल्या आहेत. सोविएत युनियनमध्ये तर १८ भाषांतून १६५ आवृत्त्या निघण्याचे भाग्य या ग्रंथाला लाभले आहे. रशियामध्ये या मूळ जर्मन ग्रंथाची पहिली रशियन भाषांतरित आवृत्ती पीटर्सबर्गमध्ये प्रसिद्ध झाली. जर्मन आवृत्तीनंतर पाच वर्षांनी ही रशियन आवृत्ती निघाली. फ्रेंच आवृत्ती ८ वर्षांनी आणि इंग्रजी आवृत्ती २० वर्षांनी निघाली.

सुद्ध रशियाच्या सत्ताधाऱ्यांना ‘कॅपिटल’चे महत्त्व कळले नव्हते. त्यांनी ते पुस्तक ‘शास्त्रीय’ या सदरात प्रसिद्ध करण्यास परवानगी दिली. पण ते प्रसिद्ध होताच सर्वत्र वृत्तपत्रांतून त्यावर चर्चा सुरू झाली. लेनिन यांनी लिहिले आहे की, ‘कॅपिटल’च्या प्रकाशनावरोबरच रशियातील भांडवलशाहीच्या भवितव्याचा प्रश्न निर्णित झाला. लेनिन यांना तरुणपणी आपल्या विचारांना योग्य वळण लावण्यास या ग्रंथाचा फार उपयोग झाला. त्यांनी त्याचा सखोल अभ्यास केला. लेनिन यांनी आयुष्यभर कॅपिटलचा प्रचार व प्रसार केला.

### इस्त्राइलला शेतीच्या मालाची मदत

पश्चिम आशियातील देशांना पुनः आर्थिक मदत देण्याच्या कार्यक्रमातील पहिले पाऊल अमेरिकेने उचललेले दिसते. इस्त्राइलला २,७१ कोटी डॉलर्स किमतीचा शेतीचा माल पुरविण्यासाठी अमेरिका त्या देशाशी लवकरच एक करार करणार आहे. अरब देशांशी झालेल्या युद्धामुळे इस्त्राइलची अर्थव्यवस्था विस्कळित झाली होती. अमेरिका पुरविणार असलेल्या मालात मुख्यतः अन्नधान्य आहे. धान्याची किंमत काही डॉलर्समध्ये व काही इस्त्राइली पौढात थावयाची आहे. ह्या मदतीमुळे इस्त्राइलला जवळचे परदेशीय चलन भांडवली मालाची आयात करण्यासाठी वापरता येईल.

## श्री. बाळासाहेब पवार, एम. एल. ए.

चे अ र म न

औरंगाबाद जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँक लि.,  
औरंगाबाद



श्री. बाळासाहेब पवार यांचा जन्म ३५ वर्षापूर्वी शिवछत्रपतींच्या पूर्वजांच्या वेरूळ गावच्या आसमंतातील कन्नड या गावी सामान्य शेतकरी कुटुंबात झाला. वयाच्या अठरा-वीस वर्षापर्यंत कन्नड, औरंगाबाद आणि ग्वालहेर येथे हायस्कूल-पर्यंतचे शिक्षण घेतले. बालपणापासूनच सार्वजनिक कार्य आणि राजकारणासंबंधी जिज्ञासा आणि

आवड असल्यामुळे शिक्षणाकडे दुर्लक्ष करून या विशीच्या तरुणाने स्थानिक, सामाजिक, शैक्षणिक आणि राजकीय स्वरूपाच्या कामात लक्ष घालण्यास सुरुवात केली, याच वेळी तेथील एक ज्येष्ठ नेते कै. रामचंद्र पाटील यांनी काँग्रेसला त्या भागातील खेड्यापाड्यापर्यंत नेऊन पहिल्या सार्वत्रिक निवडणुकीच्या सुमारास श्री. पवार यांना राजकारणाच्या धकाधकीच्या जीवनात ओढले.

श्री. पवार यांचा स्वभाव मुळचाच अभ्यासू आणि करारी, लोकसंग्राहक आणि लोकजागृती हा मूळ स्वभावविशेष. या गुणांना त्या वेळच्या पुढ्यांच्या सहयोग आणि मार्गदर्शन त्यामुळेच श्री. पवार हे आपोआपच राजकारणात आले व तेव्हापासूनच त्यांनी लोकसेवेचे असाधारण व्रत स्वीकारले. ऐन तारुण्याच्या उमेदीच्या काळात एका शिपायासारखे श्री. पवार यांनी कन्नड भागातील डोंगराळ भागात विकास, शिक्षण, सहकार आणि काँग्रेसचा प्रचार केला. त्यांनी निर्भयपणे स्थानिक प्रश्नांना वाचा फोडून त्याची पूर्तता करून घेतली.

या तरुणाची कन्नड नगरपालिकेचे सदस्य म्हणून निवड झाली आणि श्री. पवार हे पूर्ण वेळ लोकसेवक म्हणून ओळखले जाऊ लागले. आपल्या कारकीर्दीत शिवछत्रपतींचा पुतळा उभारणे वगैरेसारखी कामे तर केलीच, पण कन्नड गावची नवउभारणीची योजना आखली व ती वरपर्यंत नेऊन पोहोचविली. औरंगाबाद जिल्ह्यात विकास गट प्रथम कन्नड येथे सुरू झाला, आणि श्री. पवार यांच्यासारख्या तरुण सेवकामुळे कन्नड तालुक्यातून तीनही निवडणुकीत काँग्रेसचेच उमेदवार निवडून येऊ शकले आहेत. इतकेच नव्हे तर जिल्ह्यातील विविध क्षेत्रांत कन्नडचे कार्यकर्ते नेते म्हणून कार्य करीत आहेत.

प्रथम जिल्हा काँग्रेसचे चिटणीस आणि नंतर जिल्हा काँग्रेसचे अध्यक्ष म्हणून औरंगाबाद जिल्ह्याच्या विस्तृत क्षेत्रात त्यांनी आपल्या नवीन जीवनास प्रारंभ केला. जिल्ह्यातील काँग्रेसचा एकोपा कायम ठेवण्यात फार मोठे यश मिळविले आहे. एका मागून एक मोठमोठ्या संस्थांच्या पदाधिकाऱ्यांच्या जबाबदाऱ्या त्यांच्याकडे आल्या. जिल्हा परिषदेच्या स्थापनेपासून ग्रामीण नेतृत्वाला वाव मिळाला आहे.

स्थानिक स्वरूपाच्या शैक्षणिक चळवळीला त्यांनी उत्तेजन दिले. जिजामाता हायस्कूल, मराठा हायस्कूल, मराठवाडा शिक्षण प्रसार मण्डळ या संस्थामार्फत शैक्षणिक क्षेत्रात त्यांनी फार मोठा वाटा उचलला आहे.

प्रथम कै. रामचंद्र पाटील यांचे सहकारी म्हणून व आता स्वतंत्रपणे एक प्रभावी सहकारी कार्यकर्ता म्हणून ते सुपरिचितच आहेत. राज्य सहकारी खरेदी-विक्री संघाचे अध्यक्ष आणि औरंगाबाद जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँकेचे अध्यक्ष म्हणून ते उल्लेखनीय स्वरूपाचे कार्य करीत आहेत. याशिवाय ग्रामपंचायती, विकास मंडळे आणि ग्रामीण विभागातही त्यांचे घनिष्ट संबंध आहेत. जिल्ह्यातील ग्रामीण विकासाच्या बाबतीत त्यांचे मार्गदर्शन नेहमीच उपयुक्त ठरलेले आहे. शेती विकास, उत्पादन, दवाखाने आणि शाळांची स्थापना, सडका आणि तलावांच्या योजना पूर्ण करून घेण्याच्या बाबतीत श्री. पवार अग्रेसर आहेत.

मराठवाड्याकडे विशेष लक्ष दिल्याशिवाय महाराष्ट्राच्या बरोवरीस तो येणार नाही आणि त्यासाठी सर्व राजकीय पक्षांचे सहकार्य घेऊन १९६४ साली श्री. पवार यांनी औरंगाबाद येथे एक विकास परिषद घेतली होती आणि औद्योगिक विकास, शेती सुधारणा, रस्ते, तलाव, लोहमार्ग, नभोवाणी इत्यादी मराठवाड्याची गाऱ्हाणी त्यांनी वेशीवर टांगली. श्री. पवार हे परिषदेचे स्वागताध्यक्ष होते.

याशिवाय जिल्हा परिषद आणि पंचायत समित्यांचे कार्य, स्थानिक संस्था आणि चळवळी यांच्याकडे श्री. पवार यांचे अति निकटचे संबंध आहेत. श्री. पवार हे स्वऱ्या अर्थाने नव्या आणि जुन्या नेतृत्वाचा डुवा आहे. ते जुन्यांना निराश करीत नाहीत आणि नव्यांच्या उत्साहावर विरजण न घालता उत्तेजन देतात. गटबाजी, जातीय भूमिका, हेवेदावे आणि दुर्गुणापासून अलिप्त असल्यामुळे श्री. पवार लहान-मोठ्यात, शहरी आणि ग्रामीण विभागांत सारखेच प्रिय आहेत. ते व्यापाऱ्यांच्या प्रश्नांना वाचा फोडतील. विद्यार्थ्यांच्या प्रश्नाकडे जितक्या आत्मीयतेने पाहतील तितक्याच पोटतिडकीने लक्ष पुरवतील.

MIM-1-303

नहीं -  
यह कोई  
साधारण कार्य नहीं!

**सरदार**

सोडा वाटर  
यंत्रसामग्री

यह यंत्रसामग्री ६० वर्ष पहिले प्रस्तुत की गयी है और आजभी इसकी कोई तुलना नहीं। भारत और पूरबी देशों में हजारों की संख्या में ये यंत्र उपयोगमें हैं और सैनिकी भोजनशाला, क्लब, अस्पताल, उपाहारगृह और स्वाध्यालय आदि में ये कितने ही यंत्र गत २० वर्षोंसे काम देते आये हैं।  
हर दिन ५० से ४०० टर्नेनों तक शीतल पेयों की बोतलें निर्माण करनेवाले इन यंत्रों की कीमत का थोड़े ही काल में कई गुना मुबदला मिल जाता है।

हमारे दूसरे निर्माण हैं: १. रंगहीन ड्रव कार्बन डायऑक्साईड वायु जो कार्बोनेशन में तथा भाग कुशन में उपयोगी है, २. सोडा वाटर यंत्रों के कलपुर्जे, ३. सूखा करक

यंत्रों और कलपुर्जोंकी नकल से सावधान रहिये



**दि सरदार कार्बोनिक गैस कंपनी लिमिटेड**

सर विठ्ठलदास बेम्बर्स, १६, अपोलो स्ट्रीट, बम्बई १.

फोन: कार्यालय: २५३३७१ कारखाना: १७६१०२

हे पत्र पुणे वेठ शिवाजीनगर घ. नं. ९१५/१ आर्यभूषण छापखान्यात या वृत्तपत्राचे मालक श्री. श्रीपाद वामन काळे यांनी छापिले व 'दुर्गाधवास' ८२३ शिवाजीनगर (पो. ऑ. डेकन जिमखाना), पुणे ४, येथे प्रसिद्ध केले.